

Миљана Тодоровић
Математички факултет у Београду
miljana@matf.bg.ac.rs

УДК 027.7:001.1/8

Информационо описмењавање у високошколској библиотеци

Сажетак

Сналажење у информацијском обиљу, поседовање вештина проналажења, одабирања, вредновања и успешног коришћења информација зависи од нивоа информационе писмености студената, па би стога библиотекари у високошколским установама требало да стреме постизању завидног нивоа информационе писмености студената, као свом највишем циљу. Све је теже издвојити значајне информације од свих расположивих. Оспособити студенте тако да добро познају дисциплину коју су студирали, развити им жељу и могућност напредовања на студијама и у професионалном животу после студија, заједнички је циљ свих запослених у институцијама високог образовања.

Кључне речи:

информациона писменост, образовање корисника, високошколске библиотеке, информационо-комуникационе технологије, студенти

Развој високошколског образовања, промена начина комуницирања у области науке, процеси перманентног образовања и појава учења на даљину доводе високошколске библиотеке у ситуацију да морају да интензивирају свој рад и помере фокус са развоја библиотечке збирке на кориснике, њихово описмењавање и задовољавање њихових тренутних потреба. Дигитализација збирки, образовање корисника, двадесет четворочасовна служба информација, савремени приступи проналажењу информација, само су неке од тема. Информациона писменост је процес усвајања одговарајућих вештина за проналажење информације, користећи при том адекватан начин или медијум, који на најбољи могући начин задовољава потребе за информацијама, а које воде њиховом мудро и етичком коришћењу у друштву. Једна од веома важних вештина које су део информационе писмености је коришћење електронских извора. Интернет, електронски часописи, базе података, помажу корисницима да дођу до информација. Научно-технолошки развој, информационе технологије, неминовно воде у информационо друштво, али потпуно искоришћавање потенцијала информационог друштва изван домаћа технологије изискује информациону писменост као кључну компоненту доживотног учења и, како је многи стручни ауторитети називају, основно људско право у друштву 21. века.

„Развој информационе и комуникационе технологије потпуно је променио начин комуникације, а информационо-технолошка револуција започета је на универзитетима”.¹ Интернет је оруђе које омогућава проток информација, али је питање да ли ће оне успети да се трансформишу у знање, јер знање је ипак структурисана

информација. Зато су библиотеке идеално прилагођене да обезбеде систем подршке људима који уче на различите начине. „Библиотекари треба да воде оне који уче до различитих извора на различитим медијима; они морају да обезбеде подршку за индивидуално учење и учење у групама, и они треба да понуде технолошку подршку и индивидуално менторство као помоћ студентима и факултетима у коришћењу различитих материјала и технологија које су данас на располагању”.² Информационо-комуникационе технологије су одавно нашле примену у библиотекарству, а пре свега у претраживању информација и коришћењу база података на Интернету. Студенти, истраживачи, научни радници, користе различите базе података. За било које претраживање потребна је комуникација библиотекара са корисником да би се стекао увид у материју коју он жели да истражи. Није исто претраживање за дипломца који би требало да презентује неколико најновијих чланака и познавање уџбеничке литературе и претраживање истраживача, било за његово даље усавршавање, или публиковање неког рада. Без обзира на тип корисника, свако претраживање изискује ангажовање више времена него што су корисници најчешће спремни да одвоје. Зато су важна савремена средства комуникације, јер корисник не мора сваки пут да дође у библиотеку да би дошао до неких података.

Библиотекари у високошколским установама требало би да заузму јединствену позицију у покушајима да се дефинише и постигне информационо писменост студената. Циљ да се студенти оспособе тако да добро знају дисциплину коју су студирали и да су способни да се прилагођавају и да напредују на студијама и у професионалном животу после студија, заједнички је за све институције високог образовања. Многе студије су показале да

¹ Стела Филипи-Магутиновић, „Које су перспективе високошколских библиотека у ери информација?”, *Инфојсека* бр. 3 (2005), www.unilib.bg.ac.yu/zajednica01/izdanja/infoteka/br3_2005/INFOTEKA_VL_3_Septembar2005_177-195.pdf (преузето 13. 5. 2009).

² Исто.

се студенти све више ослањају на Интернет као примарни извор информација приликом учења, занемарујући библиотечке базе података и штампане информационе изворе, и да око 20% студената никада не процењује квалитет информација које прикупи са Интернета или из других извора.

Библиотекари имају важну улогу у информационом описмењавању јер имају обавезу да студенте науче како да пронађу, вреднују и користе информације и знање у свету који се динамично развија. Информациона писменост није само од виталног значаја за ефикасно истраживање и побољшање успеха у професионалном раду, већ је основа за стварање компетентног студента. Америчко друштво библиотекара ALA инсистирало је на новом моделу учења који полази од премисе да је „Учење чињеница слаба замена за учење људи како да уче“.

Обука корисника требало би свакодневно да буде организована у високошколској библиотеци с обзиром на научно-истраживачки карактер рада наставника и студената. Суочени са методама које нису раније примењивали, као и са потребом коришћења друге врсте литературе и библиотека, на које у свом претходном искуству нису навикли, студенти се осећају изгубљеним. За разлику од библиотека које су користили пре студирања, сада се више упућују на каталоге, библиографије и друге носиоце информација. Због тога им је потребна помоћ библиотечких радника, која подразумева упућивање у коришћење библиотеке и литературе и селективна дисеминација информација.

Студентима прве године, који су најнесналажљивији, информације о раду библиотеке су најпотребније. Библиотекар их може пружити на више начина:

1. предавањем о библиотеци одржаним у учионици;
2. предавањем одржаним у самој библиотеци и њеним обиласком;
3. филмским и видео пројекцијама;
4. упознавањем са штампаним водичем.

Студентима су поред информација о библиотеци потребне и информације о литератури и из литературе. Тако студент прве године без критичког става прикупља литературу за семинарски рад и испите. Студент друге године очекује потребне информације када од библиотекара затражи нешто о одређеном предмету. За студенте завршних година пожељна су детаљна упутства о библиотечким каталозима, класификационим схемама, референсним збиркама, методама коришћења секундарне и терцијалне литературе. Неопходно је да сваки студент развије способност креативног размишљања, страст за перманентним стицањем нових знања и применом истих у пракси. У сваком случају, требало би проценити интересовања и способности сваког студента и саветовати га без потцењивања његовог личног става. До одређених сазнања о студенту информатор може доћи само кроз разговор са њим. Сналажење у информацијском обилу, поседовање вештина проналажења, одабирања, вредновања и успешног коришћења информација, речју, зависи од информационог описмењавања. Библиотекар би требало да упути читаоца како да сам реши свој проблем тако што ће му указати на секундарне и терцијалне публикације из те области, може да предложи изворна дела која садрже тражена решења, као и да припреми жељену информацију на основу постојеће литературе. За достизање инфор-

мационе писмености, улога библиотеке је непроцењива, а посебно информационо-рефералних центара. Они могу успоставити везу између писаних и електронских извора информација и обезбедити обуку корисника како да направе стратегију претраживања, одаберу одговарајуће изворе за истраживачки рад, пронађу информације, евалуирају, анализирају и одаберу релевантне информације. Без обзира на то који су видови и методе информисања погодни, једно је сигурно: „Библиотеке се морају окренути корисницима више и активније него што су то чиниле у прошлости. Аутоматизација радних процеса у академским библиотекама умногоме ће допринети остваривању тога задатка.“³

У високошколским библиотекама, на обуци корисника требало би свакодневно радити, усавршавајући је, унапређивати и радити на њеном побољшању. Дobar пример представљају библиотеке Каролина универзитета, где је библиотечко особље веома професионално приступило побољшању информационе писмености својих корисника, желећи да прошири и побољша програм обуке. Група библиотекара је чак оформила и Радну групу за информационо описмењавање, са циљем да унапреди и оцени постојећи програм обуке за кориснике, а једна од многих препорука које је ова група израдила је и отварање новог радног места – координатор за обуку корисника, што нам говори о једном врло озбиљном приступу бављења информационом писменошћу. У сарадњи са наставним особљем, желели су да отклоне постојеће проблеме и да осигурају да обука студената буде у складу са жељама и очекивањима наставника на одређеним предметима. За библиотекарке ангажоване на инструктивном раду са студентима организована је обука и евалуација, да би се упознали са програмом предмета, техникама ефикасног учења, а како би добили повратну информацију о ефекту који је обука имала, били су обавезни да на почетку обуке поделе формуларе својим групама, што им је помогло у усавршавању програма. Затим, почели су да развијају серију on-line приручника. Први приручник је био намењен студентима прве године, јер је представљао увод у истраживачки рад библиотеке, а остали приручници су били тако замишљени да студенте упознају са литературом из одређене области, док је најновија серија приручника користила студентима са UNC за обављање истраживачког рада док су на студијама у иностранству. Схвативши да се без свакодневне сарадње са наставницима не може радити на квалитетној обуци студената, библиотекари и наставно особље идентификовали су најпогодније изворе информација за сваки предмет и испитни задатак. Самим тим, библиотекари Каролина универзитета развили су Web стране које су студентима олакшале проналажење и коришћење квалитетних академских извора, затим линкове ка радовима из научних часописа, on-line приручници и савете за претраживање. На тај начин, библиотекари Каролина универзитета успоставили су блиску сарадњу са наставницима, чиме се библиотекари наших високошколских библиотека не могу похвалити. Већина наших високошколских библиотека не представља на-

³ Александра Вранеш, *Високошколске библиотеке* (Београд: Конзорцијум ТЕМПУС пројекта УМИ ЈЕР 16059-2001, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Бањалука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2004), 150.

ставно-научну јединицу, а ово су свакако добри примери за придобијање наклоности наставника и побољшање рада у настави из библиотекарског угла. У сарадњи са локалним наставницима и школским библиотекарима организују школски дан, како би упознали ученике са свим оним што једна академска библиотека има да понуди и припреми их за академски истраживачки рад. Партнерски односи које је UNC развио, сарадња са заједницама на академском, локалном и државном нивоу, нешто је што би свакако требало да нас подстакне на размишљање и што је много важније, на то како да побољшамо информациону писменост у својим библиотекама.⁴

У Библиотеци Математичког факултета, где сам запослена, корисници свакодневно добијају информације о условима и начину коришћења библиотечке грађе и каталога. Студенте прве године усмеравамо на упознавање библиотечког система и фонда који библиотека поседује. Приликом свечаног пријема бруцоша, представник библиотеке информише студенте о њеном раду разговором и флајерима, које сваки бруцош добија. Студентима свих година препоручује се литература из посебно издвојеног дела фонда (уџбеници, збирке задатака), помаже се у претраживању научних база, у раду на изради семинарских и мастер радова. Поред усмених информација, корисници се упућују и на сајт библиотеке – <http://www.matf.bg.ac.yu/~scerapp/knjige/>, који смо сами поставили и којег редовно ажурирамо. На сајту се налазе подаци о историји библиотеке,

фонду, запосленима, радном времену, а схвативши његову употребну вредност, поставили смо одређене електронске књиге из историје математике, геометрије, вероватноће, што студентима представља посебну погодност. На сајту се могу пронаћи и информације о линковима који помажу математичарима да дођу до неких веома корисних информација. Излазећи у сусрет потребама корисника, на сајту се налази адреса виртуелног библиотекара, који одговара на разна питања корисника, као што су: помоћ у тражењу одређене публикације, могућност продужења публикација, решавање одређених проблема који се јављају приликом претраге информација, итд. С обзиром на важност контакта с јавношћу, Библиотека на Сајму књига и Сајму образовања на штанду Математичког факултета редовно комуницира и упознаје потенцијалне кориснике са свим оним што једна академска библиотека има да понуди. У плану су предавања, обуке за докторанте, свакодневно презентовање библиотеке, и све што би једна високошколска библиотека требало да понуди својим корисницима у 21. веку.

Образовање не постоји као редовно или ванредно, већ постоји само једна врста, а то је перманентно образовање. Библиотекари имају значајну улогу у информационом описмењавању својих корисника, али сам процес описмењавања и доживотног учења је двосмеран, јер и сами библиотекари морају непрекидно да се обучавају како би стицали нова знања и вештине и били спремни да их пренесу на друге. На Каролина универзитету библиотекари су одавно схватили и, са уверењем да се на високошколским установама, где се развијају вештине и способности неопходне за будуће самообразовање појединаца, стиче коначна обука за научно-истраживачки рад и доживотно учење, крупним кораком кренули у процес описмењавања, како својих студената, тако и свој сопствени.

⁴ Lisa Norberg, „Обука корисника библиотека на Каролина универзитету“, у *Best practice: комуникација, култура организације, односи библиотека с јавношћу*, Гордана Стокић Симончић (Панчево: Градска библиотека; Источно Сарајево: Матична библиотека, 2009), 174-181.

* Најважније информације о библиотекама Каролина универзитета можете наћи на адреси: <http://www.lib.unc.edu> (преузето 16. 3. 2009).

Information literacy in university libraries

Abstract

Coping with a growing ocean of information, having the ability to retrieve, select, evaluate and use effectively the needed information, depend on the students' information literacy, which is the ultimate goal of the university librarians. It is more and more difficult to understand what is more important among the all available informations. The mutual aim of all university institutions is to enable students to be well up in their disciplines, to motivate them to improve themselves not only during their studies, but also in their professional lives.

Key words:

information literacy, information, users' education, university libraries, information-communicational technologies, students

1. Вранеш, Александра. *Високошколске библиотеке*. Београд: Конзорцијум ТЕМПУС пројекта УМИ ЈЕР 16059-2001, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Бањалука: Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, 2004.
2. Вранеш, Александра, Љиљана Марковић и Гвен Александер, ур. *Информациона писменост и доживотно образовање*. Београд: Филолошки факултет, Библиотекарско друштво Србије; Вичита: Емпорија универзитет, 2008.
3. Стокић Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. *Information literacy in Serbia: Initiatives and strategies*. Необјављени рукопис.
4. Стокић Симончић, Гордана. *Best Practice у 22 приче: комуникација, култура организације, односи библиотека с јавношћу*. Панчево: Градска библиотека; Источно Сарајево: Матична библиотека, 2009.
5. Филипи-Матутиновић, Стела. „Које су перспективе високошколских библиотека у ери информација?“. *Инфошека* бр. 3 (2005). www.unilib.bg.ac.yu/zajednica01/izdanja/infoteka/br3_2005/INFOTEKA_VI_3_Septembar2005_177-195.pdf (преузето 13. 5. 2009).